

Charles-Joseph de Ligne

Memoires

Inhoud

Voorwoord	7
Woord vooraf bij mijn nagelaten geschriften	33
Flarden uit de geschiedenis van mijn leven	37
Chronologie	245
Verantwoording	253
Beknopte bibliografie	256
Noten	257
Namenregister	262

Voorwoord

De vrolijkste man van zijn tijd

In de achttiende eeuw was het alle dagen feest. De adel dartelde door het leven, avonturiers en oplichters deden gouden zaken en het libertinisme vierde hoogtij. De markantste vertegenwoordiger van die paradijselijke tijd was een Belgische edelman. Charles-Joseph, prins de Ligne, stond in heel Europa bekend als een briljant causeur en een geboren charmeur. Als hoveling, diplomaat en generaal in het Oostenrijkse leger speelde hij een belangrijke rol bij alle politieke en militaire gebeurtenissen van de eeuw. Zijn radde tong was gevreesd en zijn gevatte uitspraken deden de ronde aan alle Europese vorstenhoven, waar hij een graag geziene gast was. Ligne stond op vertrouwelijke voet met de groten der aarde en was kind aan huis bij Maria Theresia, Jozef II, Marie Antoinette, Lodewijk XV, Catharina de Grote en Frederik van Pruisen. Rousseau en Voltaire behoorden tot zijn kennissenkring. Als onverbeterlijke rokkenjager kon hij uitstekend opschieten met Casanova, die hij hielp bij de publicatie van zijn memoires. Hij maakte de teloorgang van het ancien régime, de Franse Revolutie en de opmars en de val van Napoleon Bonaparte mee.

Zijn leven lang pendelde de prins heen en weer tussen Brussel, het voorouderlijk kasteel in Belœil, Parijs, Wenen, Sint-Petersburg en Berlijn, stormde hij als een wervelwind door Italië, Zwitserland en Engeland, holde van het ene pleziertje naar het andere, vlinderde er duchtig op los en genoot met volle teugen van het leven, terwijl hij het geld over de balk smeedt. In zijn memoires becijferde hij dat hij drie à vier jaar van zijn leven in een koets had doorgebracht.

In het Europa van de verlichting bestonden er voor de elite geen grenzen en deze kosmopolitische Belg voelde zich overal thuis. Ligne ging er prat op ‘zes of zeven vaderlanden’ te hebben en vond het prettig ‘overal een vreemdeling te zijn’. Hij voelde

zich ‘een Duitser in Frankrijk, een halve Fransman in Oostenrijk en een Waal in het leger’, maar bovenal was hij trots op zijn Belgische, of liever gezegd Vlaamse roots. Niet dat de prins het Nederlands machtig was, maar de term Waals werd door hem gebezigd om de minder gegoeden mee aan te duiden. Tijdgenoten beschrijven hem als een lange, elegante man met een open blik, een ijzersterke gezondheid en een onverwoestbaar goed humeur. Gewichtigdoenerij was hem vreemd. Aan conventies had hij lak. Ligne fladderde rond aan de hoven van Versailles, Schönbrunn en Sint-Petersburg, strooide kwistig met oneliners, verhief vleien tot een kunst, wist de ijdelheid van zijn tijdgenoten te strelen en flapte er alles uit wat in zijn hoofd opkwam, zonder de etiquette uit het oog te verliezen. Een van zijn beste vrienden, de comte de Ségur, beschreef hem in zijn memoires als volgt: ‘Hij was hoffelijk uit gewoonte, vleierig uit berekening, goed van nature en filosofisch voor zijn plezier. Zijn grappen maakten de mensen aan het lachen en waren nooit kwetsend.’

Vóór alles was Ligne een onovertroffen levenskunstenaar, die het leven door een roze bril zag. Roze was de diagonale lijn in het wapenschild van het huis de Ligne en roze was de lievelingskleur van Charles-Joseph. Zijn lakeien waren in roze livreeën gestoken, roze waren zijn koets, zijn kamer en zijn hemelbed in Belœil en in Wenen woonde hij in een huis met een knalroze gevel. Goethe noemde hem ‘de vrolijkste man van zijn tijd’ en Catharina de Grote vond hem een van de makkelijkste en aangenaamste mensen die ze ooit had ontmoet. Madame de Staël schreef in een van haar brieven: ‘Deze man, de beminlijkste van zijn tijd, behandelt me als zijn dochter. Helaas!’ Ligne was toen tweeëntwintig, maar had nog niets aan sexappeal ingeboet. De barones, die dadelijk een oogje op hem had, zou van de innemende Belg een gevierd schrijver maken.

Een les in achttiende-eeuwse levenskunst

Joost mag weten waar deze spring-in-'t-veld de tijd vond, maar sinds zijn vijftiende had de prins, die kennelijk sneller schreef dan zijn schaduw, talloze verzen, verhalen, romans, brieven, militaire verhandelingen en toneelstukken op papier gezet. Van die dui-zenden bladzijden was maar een fractie gedrukt. Voor een prins van den bloede gaf het geen pas om te publiceren en dus stond zijn naam niet op de titelpagina, maar iedereen wist wie er achter L.P.D.L., M. le Prince de L**** of 'een Oostenrijks officier' schuilging.

Zijn *Coup d'oeil sur Belœil* werd toen al beschouwd als een van de beste uitgaafjes over tuinaanleg uit de achttiende eeuw, maar literaire roem had het hem niet opgeleverd. Op zijn oude dag probeerde hij zijn immense productie te gelde te maken, maar de publicatie van zijn verzameld werk werd evenmin een succes. De vierendertig delen van zijn *Mélanges militaires, littéraires et sentimentaires* waren zo rommelig dat ze zijn reputatie hebben gemaakt én gekraakt. Ligne ving er een lijfrente voor van honderd dukaten per jaar en was daarmee al dik tevreden, maar de uitgever scheurde er zijn broek aan. Eind 1807 verscheen Germaine de Staël ten tonele. De ondernemende barones zette de schaar in die onoverzichtelijke papierwinkel, lichtte de sterkste passages eruit en bundelde ze in 1809 tot de *Lettres et pensées du maréchal prince de Ligne*. Voor het eerst prijkte zijn naam voluit op het kaft. Het werd een overdonderend succes. In één jaar tijd kwamen er vijf heruitgaven en er verschenen vertalingen in het Duits en het Engels. Zijn brieven werden vergeleken met die van madame de Sévigné, zijn maximes met die van La Rochefoucauld.

Verder maakte de auteur bij leven en welzijn naam met zijn brieven. Zijn productie op dat vlak is zonder meer verbijsterend, zelfs naar de normen van die tijd, toen de briefschrijfkunst gedijde als nooit tevoren. De prins, wie enig opportunisme niet

vreemd was, kon geen beroemdheid ontmoeten zonder er een intensieve correspondentie mee te voeren en vergat nooit zijn indrukken te noteren voor het nageslacht. In 1763, na een blitzbezoek aan Italië, deed Ligne in Genève Voltaire aan, want dat kon een mooie aanvulling opleveren voor zijn portrettengalerij. Op Ferney was het een komen en gaan van bezoekers, die hun opwachting maakten bij de zeventigjarige verlichtingsfilosoof. Die had het niet op opdringerige fans begrepen, maar voor de onderhoudende Belgische edelman maakte hij graag een uitzondering. De onverbetterlijke charmeur wist de oude mopperpot voor zich te winnen, bleef maar liefst acht dagen logeren en zou nog jarenlang met hem corresponderen.

Zeven jaar later ging Ligne de aartsrivaal van Voltaire opzoeken. Met een smoes drong hij het armoedige Parijse zolderkamerke van Rousseau binnen. De paranoïde filosoof, die doorgaans overal spionnen en verraders zag, liet zich paaien en bracht de prins zelfs een tegenbezoek. Die bood de schrijver onderdak aan op zijn domeinen van Fagnolles en Belœil, waar hij gevrijwaard zou zijn voor vervolging aangezien 'de mensen in zijn land toch niet konden lezen', maar Rousseau ging niet op het aanbod in. Uit Lignes ironische verslag van deze ontmoetingen blijkt dat de auteur de blinde verafgoding van zijn tijdgenoten voor de schrijvers van de verlichting niet deelde. Als man van de wereld vond hij hen te ijdel. Zo begreep hij bijvoorbeeld niet waarom de Franse regering een oplichter als Beaumarchais in dienst had.

Tijdens zijn leven was Ligne soms iets te clement voor zijn vrienden en kennissen, maar in zijn memoires hoefde hij geen blad voor de mond te nemen, want die zouden postuum gepubliceerd worden. De twaalfhonderd bladzijden van zijn gedenkschriften kwamen tot stand van 1797 tot 1814 en verschenen bij stukken en brokken in de loop van de negentiende eeuw. De romantici hadden het moeilijk met zijn cynisme, maar dandy's zoals Barbey d'Aurevilly dweepten met de vrijmoedige aristocraat en sinds het begin van de twintigste eeuw kan zijn reputatie

niet meer stuk. Het zou zelfs kunnen dat Marcel Proust het idee voor zijn befaamde onvrijwillige geheugen aan de prins te danken heeft. De madeleine uit *À la recherche du temps perdu* heeft precies hetzelfde effect op zijn verteller als de etensbel in een Boheems kasteel op Ligne, die beschrijft hoe het gerinkel hem terugvoert naar het verleden, naar zijn kinderjaren op Belœil.

De eerste complete, ongecensureerde editie van de memoires verscheen pas in 1928 en werd meteen vertaald in het Duits, Engels, Spaans, Italiaans en Russisch. Alleen in ons taalgebied is de belangstelling voor de wereldberoemde edelman altijd miniem geweest. Tot een Nederlandse vertaling is het in elk geval nooit gekomen. Een merkwaardige zaak, want overal elders wordt deze kosmopolitische Belg de hemel in geprezen. Zijn geschriften vormen een onschatbaar getuigenis over het Europa van die tijd. Behalve een schitterend tijdsdocument bieden ze de lezer een prachtige les in achttiende-eeuwse levenskunst.

Toegegeven, soms liet zijn geheugen hem in de steek en hij durfde ook weleens verhalen in te lassen die hij alleen van horen zeggen had, maar in het algemeen is Ligne als memorialist bijzonder accuraat. Als scherpzinnig waarnemer van de menselijke soort had hij een open oog voor de kleine kantjes van de groten der aarde. Vandaar dat er in zijn geschriften een schat aan ontluisterende details en pikante anekdotes te rapen valt. Menselijke factoren sturen de geschiedenis, daar was de prins heilig van overtuigd. Zijn aandacht ging dan ook vooral naar het karakter van vorsten en zelden naar hun politieke ideeën en verwezenlijkingen. Staatshoofden laten zich vaker leiden door trots, welbegrepen eigenbelang en rancune dan door politieke berekening, beweerde Ligne, en hij kon het weten, want hij maakte de heersers in al hun intimiteit mee. Zo lustte Lodewijk XV Frederik de Grote rauw, omdat die zich vrolijk maakte over zijn maîtresse en zijn hondje Pompadour had genoemd, en zorgde de seksuele appetijt van keizer Jozef II voor een onrustige episode in de geschiedenis van Europa.

Memoires

© 2021 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv, Franklin Rooseveltplaats 12,
2060 Antwerpen en Charles-Joseph De Ligne en Marijke Arijs
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregistreerde
merk van Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk augustus 2021

Opmaak omslag: Herman Houbrechts
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische producties
Vertaling en voorwoord: Marijke Arijs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 02 26923 3
D/2021/0034/007
NUR 320